

DIVADLO POSTMODERNÍ A POSTDRAMATICKÉ

**Vývojové trendy v divadle
na konci 20. a na počátku 21. stol.**

MODERNA / termín, užití

- termín „moderna“ se používá v různých oblastech – historie, politika, umění...
- moderna = převrat ve všech oblastech života
- časové zařazení – různé možnosti a varianty:
 - *pro oblast duchovního života*: s nástupem renesance (od 15. stol.)
 - *pro oblast ekonomickou*: s počátkem industrializace (polovina 18. stol.)
 - *pro oblast politiky*: Francouzská buržoazní revoluce (konec 18. stol.)
 - *pro oblast literatury, výtvarného umění, divadla atd.*: od konce 19. stol. (po r. 1890, trvá zhruba do 70. let 20. století)

MODERNA /původ slova, význam

- původ slova
 - modernus (lat.) = nový, novodobý, současný
- první užití slova moderní – Bernhard von Chartres (Sylvestris, 1080 – 1167):
 - *„Jsme trpaslíci, kteří sedí na ramenech obrů. Dokážeme vidět dál než naši předkové a v tom smyslu je naše vědění větší než vědění jejich, a přece bychom nebyli ničím, kdyby nám cestu neukazovala suma jejich vědění.“*

MODERNA V LITEARTUŘE

- konec 19. a začátek 20. stol.
- vliv kvantové teorie (Max Planck), učení o výkladu snů (Sigmund Freud), teorie relativity (Albert Einstein) aj.
- zásadně se mění obraz (vnímání) světa

MODERNA V LITERAUTUŘE

- **experimentování s novými literárními technikami:**
 - volná nepřímá řeč
 - fragmentární obraz světa
 - relativizace názorů (zpochybňování)
 - střídání perspektivy
 - subjektivizace, psychologizace
 - estetická sebereflexe
 - narušování chronologie – subjektivní vnímání času
 - aj.

MODERNA V LITERAUTUŘE / Přímá řeč

- „Co chceš?“ řekl Honza nepřátelsky.
„Pojď se mnou. Něco ti ukážu.“
„Mě vynech. Žádné baráky už nestavím.“
„Neblázni, tady jde o něco jiného.“

MODERNA V LITERAUTUŘE /

Polopřímá řeč

- Muž smekl. Pán je cizí? // Ano, to jest, cizí, právě se nastěhoval a nezná to tu ještě, bude tu trvale bydlet. // Pak ovšem, usoudil mužík oživeněji, bude potřebovat tu a tam vyprat prádlo. Sehnal si už v Dolině nějakou ženu, která by mu prala? // Vida, podivil se Šimon, na to dosud ani nevzpomněl, a je to důležitá věc.

MODERNA V LITERATUŘE / Směry

- **naturalismus**
- **expresionismus**
- **Vídeňská moderna**
- **dekadence**

- *„Modernost je to, co pomíjí, mizí, co je nahodilé, je to polovina umění, jehož druhou polovinou je to, co je věčné a neměnné.“ (Charles Baudelaire)*

MODERNA V LITERATUŘE / představitelé

- **James Joyce**
 - Odysseus
- **Rainer Maria Rilke**
 - Zápisky Malta Lauridse Brigga
 - Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka
- **Franz Kafka**
 - Zámek
 - Proces
 - Proměna
- **Marcel Proust**
 - Hledání ztraceného času

MODERNA V LITERATUŘE / představitelé

- **Robert Musil**
 - Muž bez vlastností
- **Thomas Stearns Eliot**
 - Pustá země
 - Vražda v katedrále
- **Ezra Pound**
 - Cantos

MODERNA V LITERATUŘE / představitelé

- **Virginia Woolfová**
 - Paní Dallowayová
- **Hugo von Hofmannsthal (Richard Strauss)**
 - Elektra
 - Salome
- a další

MODERNA VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ

- **fauvismus**
- **dadaismus**
- **kubismus**
- **futurismus**
- **expresionismus**
- **klasická moderna**
 - cca od r. 1914 do poloviny 20. stol.
 - Henri Matisse
 - Pablo Picasso
 - Marc Chagall
 - Vasilij Kandinskij

MODERNA – FAUVISMUS

Rousseau: Hladový lev // Kirchner: Marzella

MODERNA – DADA

Marcel Duchamp: Fontána (1917)

- Ready made – všední konkrétní předmět z běžného života traktovaný umělcem jako umělecké dílo

MODERNA

ARCHITEKTURA - funkcionalismus

- Le Corbusier (architekt)
- Ludwig Mies van der Rohe (architekt)
vila Tugendhat v Brně

MODERNA / Funkcionalismus

„Ornament je zločin.“

Adolf Loos

- „Dekorace je primitivní a smyslné povahy, stejně jako barva, a hodí se pouze pro nižší třídy, sedláky a divochy.“

Le Corbusier

LE CORBUSIER Berlín / Ronchamp

POSTMODERNA / původ a význam slova

- **post** (*lat.*) = **po**
- **postmoderna**
 - *obecně* – stav západní společnosti, kultury a umění „po“ moderně
 - *specificky* - politicko-vědecko-umělecký směr, který se obrací proti institucím, metodám, pojmům a základním tezím moderny

POSTMODERNA

- kritizuje inovační úsilí moderny
- považuje modernu za obvyklou a automatizovanou
- obviňuje modernu z nelegitimní nadvlády totalitního principu (rysy despotie)
- označuje modernu za jednorozměrnou

POSTMODERNA

- nabízí množství stejně oprávněných a vedle sebe koexistujících perspektiv (relativismus)
- prosazuje princip otevřenosti umění

POSTMODERNA

- časové zařazení
 - termín se objevuje poprvé kolem r. 1870 (anglický malíř John Watkins Chapman navrhl vytvořit postmoderní malířský styl, který by překonal francouzské impresionisty)
 - **běžně se za počátek postmoderny považuje konec 70. let 20. století**

POSTMODERNA / Lyotard

– Jean-François Lyotard

- **Postmoderní vědění (1979)**
- role vědění v postindustriální společnosti
- teze o **konci velkých vyprávění**:
„Nanejvýš zjednodušeně lze říct:
>postmoderna< znamená, že metavyprávěním se už dál nepřikládá víra.“

POSTMODERNA / Lyotard

- **3 velká metavyprávění**
osvícenství
idealismus
historismus
- **neexistuje žádná obecně závazná pravda**

POSTMODERNA / prvky a znaky

- **prvky a znaky postmoderny**
 - rekombinace a reinterpretace
 - nové užití existujících myšlenek
 - společnost není nazírána s ohledem na pokrok jako hlavní cíl vývoje
 - svět se jeví jako chaotický, nahodilý, pluralistický
 - lidská identita je nestálá, určuje ji mnoho protichůdných kulturních faktorů
 - masová média a technika jsou nositeli či prostředníky kultury a umění

POSTMODERNA / prvky a znaky

- odmítnutí principu rozumu (racionality) – to odmítala už i moderna
- nová orientace na aspekty lidské afektivity a emocionality
- odmítnutí či ostrá kritika univerzálního nároku na pravdu v oblasti filozofie (např. metavyprávění nebo mýty jako morálka, historie, Bůh, ideologie, utopie, náboženství, věda aj.)

POSTMODERNA prvky a znaky

- ztráta tradičních vazeb solidarity
- tolerance, svoboda, radikální pluralita ve společnosti, umění a kultuře
- dekonstrukce
- mixování kódů, stylů atp. jako nová umělecká technika
- feminismus
- multikulturalismus

POSTMODERNA / metody

metody

- **diskurs** (způsob chápání a porozumění skutečnosti v určité epoše a oboru)
- **poststrukturalismus** (odklon od objektivních metod)
- **dekonstrukce** (princip „demontáže“ pojmů)

POSTMODERNA / Happening

- **Happening**
- *událost, dění, akce...*
 - používání netradičních divadelních forem a prostředků se záměrem šokovat, provokovat, vtáhnout do akce atd.
 - prolínání cílů (politika, umění...)

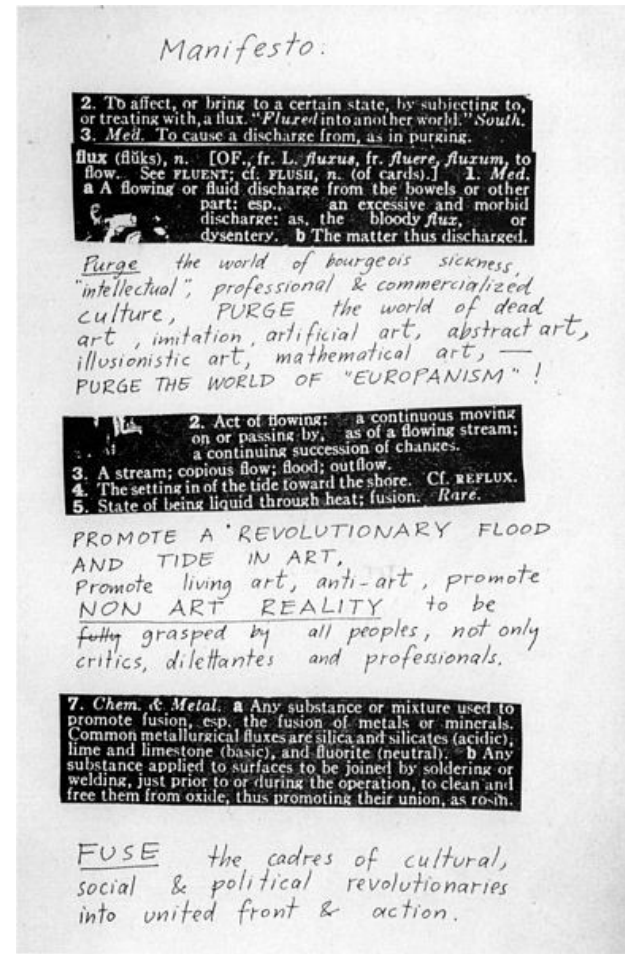
POSTMODERNA / Fluxus

- **Fluxus**

- 1960 – mezinárodní hnutí výtvarníků, skladatelů
- George Maciunas, Nam June Paik, Yoko Ono, Joseph Beuys...
- vztah k dadaismu (Marcel Duchamp)
- útok na umělecké dílo, které bylo v běžném smyslu negováno a prohlášeno za buržoazní fetiš
- nejdůležitější je tvůrčí idea

POSTMODERNA / Fluxus

- Manifest
George Maciunas
(mačevnas)

POSTMODERNA / Fluxus

*Joseph Beuys (performance) / George Maciunas: Flux
Year Box 2, 1967*

POSTMODERNA / Bodyart

- 60. léta 20. století
- vznik z happeningu a hnutí Fluxus
- tělo je současně umělecký prostředek i umělecký objekt (tedy to co je vytvářeno jako umělecké dílo)
- často jde o performance

POSTMODERNA / Bodyart

POSTMODERNA / Bodyart

POSTMODERNA / Videoumění

- **videoart, videoumění**
 - projekce slouží jako médium umělecké výpovědi
 - vznik na počátku 60. let v Německu a v Americe

POSTMODERNA / Performance

- **performance**

- umělecké vystoupení performerů nebo skupiny performerů
- zdůrazňuje situace, jednání (akčnost), pomíjivost

POSTMODERNA / Popart

- **popart**

- motivy z běžného života, téma konzumu, masmédií
- způsob zobrazení – fotorealistický, často naddimenzovaný
- Andy Warhol, Roy Lichtenstein

POSTMODERNA

cool drama (coolness dramatika)

- **cool drama**
- **cool**
 - chladný, chladnokrevný
 - super, skvělý, bezva...
- **coolness**
 - chladnost, studenost

POSTMODERNA

cool drama (coolness dramatika)

- In yer face drama (Aleks Sierz)
- Blut- und Sperma-Theater (Německo)
- **„... divadlo, které vás chytí za krk a třese s vámi, dokud nepochopíte jeho vzkaz“**
(Aleks Sierz)

POSTMODERNA

cool drama (coolness dramatika)

- specifický typ dramatické literatury
- mladí autoři v polovině 90. let 20. století
- znechucení společností
- ofenzivní, brutální, šokující a bezohledné zobrazování reality
- drastické prostředky
- extrémní postavy, lidé na okraji společnosti

POSTMODERNA

cool drama (coolness dramatika)

- rasismus, xenofobie
- lidská sexualita – sexuální identita, odlišnosti, dosud „nemravná“ témata
- násilí
- drogy
- konsumismus, odcizení, vyprázdňenost...
- snaha šokovat, provokovat
- nezvyklé divadelní prostředky (nahota, exprese...)
- vulgární jazyk, „úbytek“ jazyka – osamocená slova a výkřiky

POSTMODERNA / cool dramatika – představitelé

- **Martin Crimp**
- **Martin McDonagh**
- **Patrick Marber**
- **David Harrower**
- **Mark Ravenhill**
- **Marius von Mayenburg**

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO

PŘELOM 20. A 21. STOLETÍ

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO

- termín –
Hans-Thies Lehmann: Postdramatisches Theater. 1999.
- Postdramatické divadlo. Bratislava 2007.

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO

- neдрží se už dramatického textu jako hlavního prvku divadelní inscenace
- tvůrci postdramatického divadla budují estetiku divadelního představení na situacích, které uvádějí dramatický text do speciálního vztahu k materiálnímu dění na jevišti
- cílem je dosáhnout u diváka odpovídající vnímání

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO

- dramatický text už není inscenován, tvůrci se snaží docílit u diváků patřičný účinek prostřednictvím prostorových, vizuálních a zvukových znaků
- postdramatické divadlo nezná iluzívnost
- v centru pozornosti je inscenace jako komunikační proces mezi hercem a publikem
- samovytváření a samoudržování systému (divadelní komunikace)

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO

- pojem „postdramatické divadlo“ nelze jednoznačně definovat – mnohovrstevnatost významů
- „postdramatický text“
 - nevykazuje základní strukturu dramatických textů
 - chybí postavy
 - zápletka
 - konflikty
 - atd.

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO

- **vztah divadla k politice, politický účinek divadla**
 - politikum se nehledá v tématu, v obsahu, v „ději“
 - politikum je ve „formě“ divadla – v procesu inscenování a předvádění

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO

- **dvě tendence v postdramatickém divadle**
 - 90. léta 20. století – potlačování textu, orientace na materialitu a produkční prostředky
 - od počátku 21. století – nová orientace na literární text nazíraný hlediskem postdramatických principů

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO / představitelé

- The Living Theatre
- Robert Wilson *režisér*
- Sarah Kane *autorka*
- Martin Crimp *autor*
- Elfriede Jelinek *autorka*
- Heiner Müller *autor, režisér*

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO

představitelé

- Frank Castorf *režisér, Volksbühne Berlin*
- Sebastian Hartmann *režisér, Burgtheater Wien*
- Christoph Marthaler *režisér*
- She She Pop *skupina*
- Rimini Protokoll *skupina*

She She Pop

- Vznik – konec 90. let (1998)
- Téměř výlučně ženská skupina
- Přinášejí koncepty a originální hrací struktury
- Kolektivnost tvorby od autorství až po herectví
- Řešení problémů před publikem, na jevišti
- Témata: voyerismus, kulturní prostituce, strategie ženské sebe prezentace

She She Pop

- Formální prostředky
 - mýdlová opera,
 - diskusní střety,
 - různé formy dialogu
- Cíle
 - demaskování sociálních rituálů
 - Průzkum společenských hranic komunikace

She She Pop / What's wrong?

She She Pop / 7 sester

- 7 sester – skupinový portrét podle Čechova

She She Pop / JARNÍ OBĚŤ

- Stravinskij – Svěcení jara
- Představení, kde účinkují s vlastními matkami
- Smysl obětování se
- Role ženy

She She Pop / KRABICE

She She Pop – Divadelní svět Brno

- Divadelní svět Brno 2016 – představení Schubladen (Krabice)
 - Konfrontace západního Německa s východním Německem – rozhovory žen
- <http://www.divadelnisvet.cz/program/nedele/die-schubladen>

RIMINI PROTOKOLL

- Helgard Haug
- Daniel Wetzel
- Stefan Kaegi
- německo-švýcarský tým režisérů, performerů, autorů... etc.

RIMINI PROTOKOLL

- proti dramatickému textu staví
 - plán postupu při inscenování např. mezinárodních vztahů
 - v jejich performancích a rozhlasových hrách vystupují laici, kteří hrají sami sebe (experti ze skutečnosti – specialisté)

RIMINI PROTOKOLL

- dokumentární inscenace Schillerova *Valdštejna*:
 - vystupují lidé, jejichž životy vykazují paralely s postavami hry a s jejími motivy
- **Premiéra: Návštěva staré dámy**
 - lidé vzpomínají 50 let po premiéře *Návštěvy staré dámy* na úspěch hry, na slávu Dürrenmatta
 - současní „herci“ jsou lidé z tehdejšího zákulisí, technici, představitelé dětských rolí...

RIMINI PROTOKOLL

- **kopie zasedání německého Bundestagu dne 27. 6. 2002**
 - v Berlíně se konalo skutečné zasedání Bundestagu
 - v Bonnu se paralelně vytvářela „kopie“ tohoto zasedání
 - role poslanců „hráli“ bonnští voliči
 - text originálních vystoupení byl reprodukován podobně jako při simultánním překladu – s mírným zpožděním za originálem

RIMINI PROTOKOLL / KONTROLA KVALITY – květen 2014

POSTDRAMATICKÉ DIVADLO / Česko

- **Jan Nebeský**
 - Král Lear (Národní divadlo)
- **Ladislav Bambušek**
 - Cantos (Ezra Pound – Divadlo Na zábradlí)
- **David Jařab**
 - Divadlo komedie
- atd. / aj.